

O Janu Masarykovi a jeho úloze v sovětizaci Československa

PETR HLAVÁČEK

Tragický skon československého ministra zahraničních věcí Jana Masaryka, který byl 10. března 1948 nalezen mrtvý na nádvoří Černínského paláce, je stále předmětem dohadů a spekulací, ale také kolektivního českého dojetí, jež občas hraničí s kýčem. Byla to vražda? A pokud ano, kdo byl jejím hybatelem a pachatelem? Anebo šlo přece jen o sebevraždu? Jaké by k tomu mohl mít velký syn velkého otce důvody? Jan Masaryk se stal legendou, bývá oslavován jako ryzí demokrat, jenž se stal obětí komunistů. Poněkud stranou však zůstává nepřijemná skutečnost, že to byl právě „náš Honza“, jak se mu mezi lidmi i přáteli familiárně říkalo, kdo se aktivně během takzvané třetí republiky (1945–1948) podílel na geopolitické sovětizaci a mentální rusifikaci Československa. Sám byl aktivním účastníkem procesu, jenž dávno před komunistickým pučem přivedl republiku do područí Moskvy a jejího sovětsko-ruského impéria.

Nestačí jen opakovat o poválečné československé demokracii, že ji v únoru 1948 zardousili komunisté. Československo nebylo od roku 1945 ani demokracií, ani právním státem. Všechny strany takzvané Národní fronty byly prosovětské, ať už z přesvědčení, pragmatismu či naivity. A Jan Masaryk svou autoritou tuto „slovanskou politiku“, jak tomu sám říkal, rozvíjel spolu s prezidentem Edvardem Benešem, masivně ji šířil mezi občany i v mezinárodních grémiích. Důležité nejsou jeho „hrdinské“ výroky údajně vyslovované v soukromí, nýbrž obsah jeho veřejných vystoupení a otištěných statí.

Například 7. listopadu 1945 řečnil Jan Masaryk v pražském Obecním domě u příležitosti výročí bolševické revoluce. Rusové, „vedeni a inspirováni géniem Lenino-vým zahájili přeslavnou anabázi k nejvyšším metám opravdové lidské důstojnosti“, pravil syn Tomáše G. Masaryka, který velmi dobře znal genocidní povahu sovětsko-ruského imperialismu s miliony mrtvých, věděl o hladomoru na Ukrajině, sovětském gulagu, masakru v Katyni i brutálním řádění oddílů SMĚŘŠ v „osvobozeném“ Československu, které se ve skutečnosti stalo jen další sovětsko-ruskou gubernií.

Jan Masaryk připomínal, co je nyní pro náš stát v poválečné době klíčové, přičemž nemluvil o svobodě a demokracii nebo občanských právech: „Nové slovanství zachrání nás od opakování těch zlých nespravedlností. My noví Slované nechceme nic, co nám nepatří, ale nedáme nic, co patří nám a k čemu máme plné právo.“ A pateticky dodal: „Mír sovětský znamená mír československý a naopak.“ Proč? „Ve válce Rusko zvítězilo, slavní sovětsští vojevůdcové ukázali světu úžasné válečné schopnosti lidových sovětských armád. Stejně tomu tak bude i v míru.“ A československý ministr zahraničních věcí končí jednoznačným konstatováním: „Spolupráce se Sovětským svazem je základem naší zahraniční politiky, ke které se dnes hrdě hlásím.“

Ve svém prvním poválečném projevu v Národním shromáždění v Praze ze dne 6. března 1946 vyložil Jan Masaryk poslancům svůj pohled na současnou mezinárodní situaci i směřování československé zahraniční politiky. Jejím základním kamenem byla samozřejmě „spolupráce se slovanskými státy“, a zejména „hluboké přesvědčení, že Sovětský svaz, velmoc slovanská a zeměpisně nám nejbližší, je naším spojencem proti společnému odvěkému nepříteli, německému imperialismu“.

Znělo to sice po porážce nacistického Německa a jeho genocidní expanzivní politiky přesvědčivě, avšak vůbec to nereflektovalo tradiční prusko-ruské a německo-ruské spojenectví, nemluvě o hanebném paktu Ribbentrop–Molotov čili Hitler–Stalin z roku 1939, který byl impulsem k rozpoutání druhé světové války. Jan Masaryk zároveň striktně odmítl, že by se na parlamentní půdě mohlo o vztahu Moskva–Praha jakkoli otevřeně debatovat: „Náš spojenecký svazek se Sovětským svazem jest podložen opravdovou a hlubokou láskou všeho lidu k ruskému národu a vděčností za to, že Rudá armáda přispěla rozhodujícím způsobem k našemu osvobození. Naše spojenectví se Sovětským svazem jest trvalé, upřímné a důsledné a nestane se nikdy předmětem stranické diskuse.“

Když se v Praze konala výstava s názvem „Pražská květnová revoluce“, napsal Jan Masaryk 2. dubna 1946 pro výstavní sborník krátký esej s příznačným titulem „Praha slovanská a evropská“, který symbolizoval jeho rozpolcenost předstírající pokus o syntézu. „Praha je rovněž povolána k tomu, aby byla jedním z velmi důležitých středisek slovanského dění příštích generací.“ A aby dodal své „slovanské politice“ zdání inovativnosti, horoval pro moderní verzi slovanství: „Ne to staromódní sentimentální slovanství, ale to nové, tvořivé, demokratické a sociální slovanství, kterého je světu tolik třeba.“ Nenechme se však mýlit, ono nové slovanství bylo samozřejmě dirigované z Moskvy a stálo i v Masarykových očích jedině na sovětsko-ruských základech.

V Národním shromáždění i na mezinárodních fórech Jan Masaryk neustále zdůrazňoval, že „budeme dělat politiku československou, slovanskou a světovou“, ve skutečnosti však veřejně reprodukoval pouze sovětsko-ruská klišé. Například 3. listopadu 1946 pobýval na oficiální návštěvě v New Yorku, kde pronesl projev, v němž americkým politickým a intelektuálním elitám vysvětloval československou orientaci na Sovětský svaz, respektive Rusko. Zvláště se v jeho slovech mísilo slovanství s evropanstvím: „Jsme Slované. V naší barvitě a dramatické historii jsme po staletí neměli nikdy vážný konflikt nebo boj s Ruskem. Proto jsme tedy naše spojenectví s Ruskem přijali jednomyslně my všichni... Když říkám, že jsme Slované, a hrdí Slované, tak to neznamená, že nejsme hrdí a dobří Evropané.“

Dne 12. dubna 1947 byla v Praze otevřena výstava „Obrazy národních umělců SSSR“, která u kulturní veřejnosti vzbudila značné rozpaky, například velkým množstvím „zbožných ikon“ zpodobňujících generalissima Stalina čili bolševického masového vraha – což tehdy většina Čechoslováků, na rozdíl třeba od Baltů, Ukrajinců a Poláků, vytěsňovala. Na vernisáži zazněl i Masarykův servilní projev:

„Po prvních sovětských filmech, které jsme zhlédli už před mnohými léty, po prvních překladech ze sovětské literatury, po ukázkách ze sovětské hudby, které nás opět okouzly před nedlouhým časem, toužili jsme čím dál tím silněji poznat z vlastní zkušenosti i sovětské malířství a sochařství.“

A nakonec náš rétor zahrál při této příležitosti i na ruskou a slovanskou notu: „Náklonnost k ruskému výtvarnictví byla v našich širokých vrstvách vždycky instinktivní. Slovanská radost a barvy a jakýsi bezprostřední poměr k realitě byly tu přirozeným pojítkem. Vitalita ruského malířského projevu pak působila přitom zvláště poutavě.“ Z řečeného by si člověk snad mohl i na chvíli myslet, že se československý ministr dopouští před „sovětskými přáteli“ ironie, neboť díla v duchu socialistického realismu s kultem vůdce mu snad musela být cizí. Jenže Jan Masaryk to myslel vážně a vědomě šířil sovětsko-ruskou propagandu.

Podobně v rozhovoru pro pařížský deník *Ce Matin*, jenž byl publikován 18. dubna 1947, ministr Masaryk komentuje vztah Čechoslováků k Sovětskému svazu opět ve „slovanském“ duchu: „Lid Československa uvědomil si v poslední válce jasněji než kdy před tím, že náleží k velké rodině slovanských národů, jejímž hlavním a nejmocnějším představitelem jest dnes sovětské Rusko. Náš lid lne bratrsky k velkému národu ruskému.“

Ještě rozvitější rétorické figury adorující Rusko a slovanství zazněly 24. května 1947 v Olomouci, když zde Jan Masaryk přebíral čestné občanství. Hanáci si v jeho projevu vyslechli, že nesouhlasí s nynějšími názory Winstona Churchilla, ale ctí Josifa Stalina: „Pak jsem měl to velké štěstí seznámit se s generalissimem Stalinem, nesmírně zajímavým a velkým člověkem. Tichý člověk, který nikdy nezvedne svého hlasu, nekřičí.“ Ano, to měl „naš Honza“ úplnou pravdu – masový vrah Stalin nepotřeboval křičet, aby se ho všichni ostatní báli. Stačilo jen tiše naznačovat a popisovat rozsudky smrti...

Jenže Jan Masaryk chtěl Hanákům prozradit i něco více také o slovanství: „My, když jsme se skutečně rozhodli býti skutečnými Slovy, musíme to brát vážně, a hlavní věc, zůstat sami sebou v rodině slovanských národů.“ A podotýká: „My máme mnohé styky se Slovy, máme styky s Ruskem. Není slušného Čecha a Slováka, který by neměl Rusko rád. Chci vám říci, že základem naší slovanské politiky je naše trvalé přátelství s Ruskem. Rusové nám rozumí, Rusové nechtějí, abychom jim poklonkovali.“ Je smutné číst znovu tato Masarykova slova, vždyť musel vědět, že občanům lže, lakuje jim vazalský vztah Československa k Sovětskému svazu na růžovo.

Ale Jan Masaryk, aniž to bylo od něj vyžadováno, velebil i předsedu vlády Gottwalda, prosovětského komunistu, s nímž ruku v ruce spolupracoval na akceleraci sovětizace naší země: „My máme vládu Národní fronty, máme ministerského předsedu Klementa Gottwalda, s nímž jsem já, doufám, že by se nezlobil, kdybych mu to řekl do očí, ve velmi intimních přátelských stycích a velmi si ho vážím. Šel celý život za svým přesvědčením, trpěl za něj, byl zavřen a vytrval v něm.“

Ve veřejném projevu, který Masaryk přednesl 12. ledna 1948 v Praze před koordináčním výborem odbojových složek, popsal zcela jasně a za bouřlivého potlesku přítomných, kde je místo Čechů a Slováků, historicky západních národů, v době rozkolu mezi Východem a Západem: „Jsme na straně Východu, jsme spojenci Sovětského svazu a na tom zakládáme svou přítomnost i budoucnost.“

Ovšem nejotevřeněji prosovětským a proruským projevem Jana Masaryka byla jeho promoční řeč na Masarykově univerzitě v Brně, kde 20. ledna 1948 obdržel čestný doktorát. Jasně zde hovořil o „hlubokých neshodách“ mezi Západem a Východem, konkrétně mezi „liberalistickou Amerikou“ a „socialistickým Sovětským svazem“. Tváří v tvář zhoršující se mezinárodněpolitické situaci, kdy hrozil nový globální válečný konflikt, Jan Masaryk jednoznačně hřimal před univerzitním publikem v moravské metropoli takto: „My jsme a zůstaneme spojenci Sovětského svazu, který není jen spojencem, ale i ochráncem. Přání a touha stát se spojencem a chráněncem Ruska zaznívá po mnoho generací v naší národní historii.“

Takže si to shrňme. Necelé tři roky poté, kdy skončil ohavný nacisticko-německý protektorát, náš ministr zahraničí bezostyšně potvrzuje, že jsme nyní protektorátem sovětsko-ruským, přičemž jsme po tom od věků toužili. A pokud snad dojde k válce mezi Západem a Východem, tak místo Československa je jasné, poněvadž přece „jsme a zůstaneme spojenci Sovětského svazu“. Ačkoliv české země i Slovensko byly po staletí součástí a spolutvůrcem Západu jakožto civilizačního okruhu, Jan Masaryk nás od něj odděluje nejen rétoricky, zejména v situaci, když hájí sovětskou politiku.

Součástí kýčovitě legendy o Janu Masarykovi jakožto „našem Honzovi“, bonvivánovi a příkladném demokratovi, je i výrok, jehož se měl dopustit snad 12. července 1947 po návratu z Moskvy, kde byla československá delegace Stalinem donucena, aby se definitivně zřekla účasti na Marshallově plánu na rekonstrukci Evropy. Masaryk prý tehdy řekl spontánně před novinářem Ivanem Herbenem: „Do Moskvy jsem jel jako československý ministr, ale vrátil jsem se jako Stalinův po-
hůnek.“ Pokud to není pouze pozdní fabulace, která měla ospravedlnit opakovaná Masarykova selhávání, tak je to vlastně velmi trapné.

Od podpisu československo-sovětské smlouvy v roce 1943 sázel prezident Edvard Beneš, jehož byl Jan Masaryk věrným a nekritickým soupeřem, ve všem na moskevskou kartu. Ministr Masaryk nebyl slepý a dobře věděl, že po roce 1945 obnovené Československo není suverénní stát, ale satelit sovětsko-ruského impéria. Mnohem užitečnější nežli privátní brblání by bývalo bylo, kdyby tuto tristní skutečnost tlumočil československé veřejnosti, což se nestalo. Nechme stranou legendy, vždyť máme k dispozici jiný, navíc opravdu autentický výrok Jana Masaryka po únorovém komunistickém puči, když přijal post v takzvané druhé Gottwaldově vládě. Před jejím prvním zasedáním 5. března 1948 řekl veřejně novinářům: „S touhle vládou si rád zavládnou.“

Jen o několik dní později byl mrtev. Jak a proč zemřel Jan Masaryk? To dosud nevíme. Ovšem příběh třetí republiky je i dnes aktuálním mementem, jak nebezpečná je koketérie s totalitarismem a jak snadno a rychle lze ztratit svobodu, demokracii a státní suverenitu. Češi (a Slováci) by si to měli připomínat právě nyní, kdy je agresivní ruský imperialismus opět na pochodu západním směrem.